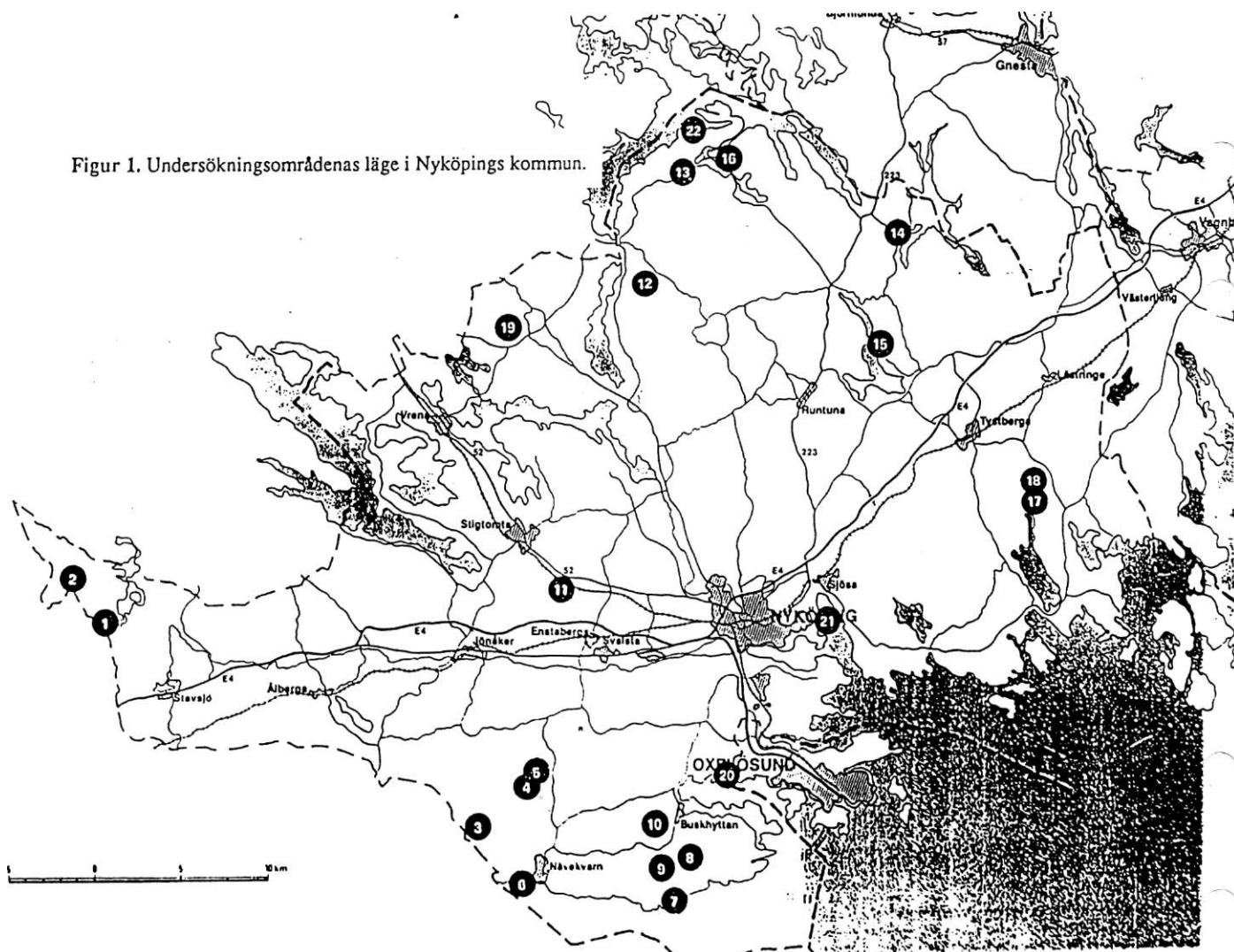

Fortsättning från föregående nummer:

ENTOMOLOGISK INVENTERING: VEDINSEKTER OCH SPINDLAR I NYKÖPINGS KOMMUN

Under 1994 utförde Jonas Sandström, Bert Viklund och Lars-Ove Wikars en inventering av vedinsekter och spindlar i Nyköpings Kommun. Författarna har medgivit tillstånd för publicering av rapporten i Graphosoma.

Figur 1. Undersökningsområdenas läge i Nyköpings kommun.

13 Ekhagar vid Ripsa

Klass: 1+

Områdesbeskrivning: Areal: 5,5 hektar. Områdets södra del utgörs av en delvis starkt igenvuxen ekhage. En mer öppen ekhage finns norr om vägen. Vissa av ekarna är mycket grova. Partier med yngre aspar, äldre björkar samt av grova döda granar finns tillsammans med välutbildade hässlen. Genom självgallring finns rikligt med död ved av framförallt gran och björk. Gran har nyligen huggits bort i den norra delen.

Utvärdering: 25 rödlistade arter påträffades vilket är det största antalet vi hittat i något område. Sju av dessa är sårbara och bundna till ädellövskog, speciellt ek. Tre sårbara gaddsteklar (bl. a. bålgeting) typiska för ädellövskogshagar hittades. Grova, ihåliga ekar med lös mulm hade en rik fauna. De rödlistade ekberoende vedinsekter som finns i området påträffades framförallt i den mer öppna norra delen. Granlågor med klibbticka hyste ett mindre antal hänsynskrävande arter. Området hyser en rik spindelfauna bunden till löskog.

Åtgärd: Områdets öppenhet bör förstärkas, speciellt i den södra delen. Vid eventuella ingrepp bör död ved skonas. Uppläggning av rishögar och kvarlämnande av nedfallna grenar gynnar många vedlevande arter. Blommande buskar som nypon och slån bör skonas vid röjning (utgör en viktig födokälla för vedinsekter, bl. a. för gaddsteklar). Yngre gran och triviallöv kan gärna gallras bort.

14. Ädellövlund vid Öster-Malma

Klass: II

Områdesbeskrivning: Areal ca 3 hektar. En lundartad igenväxande hage med ek, lind, lönn, asp, bok, sälg, björk och gran samt hassel. Grova, men övervägande friska träd (utan håligheter och döda partier), finns i beståndskant mot åker. Hagen övergår successivt i mer triviallöv- och barrdominerad skog mot nordost. Genom självgallring skapas död ved av framförallt snabbväxande asp och björk. Ett mindre klibbalskärr finns i den nordöstra delen.

Utvärdering: Tolv hänsynskrävande insekter hittades varav hälften på döda aspar. Övriga arter är huvudsakligen ädellövskogsbundna. Ekfaunan är förmodligen delvis försummad i vår inventering. Tre mycket ovanliga arter med dåligt känd biologi (sannolikt knutna till död ved) hade här sin enda förekomst i inventeringen.

Åtgärd: Vid eventuella ingrepp bör död ved och äldre träd skonas.

15. Sydvästbrant vid Ökna

Klass: III

Områdesbeskrivning: Areal: 2 hektar. Det undersökta området består av skogen mellan Runnviken och bergsbranten. Den består av högstammig gran, björk, sälg, rönn, lönn, bok, hassel och tallblandskog, samt klibbal närmast sjön. I och ovanför branten vidtar hållmarkstallskog (ej undersökt). Området är "lämnat för fri utveckling" och död ved av grova dimensioner finns. Skyddstatus okänd.

Utvärdering: Tre hänsynskrävande vedskalbaggar påträffades (varav två är knutna till gran). Området saknar förmodligen kontinuitet av död ved men kommer sannolikt att utvecklas till en allt mer intressant lokal för den lägre faunan.

Åtgärd: Ingen.

16. Åboö 2:1

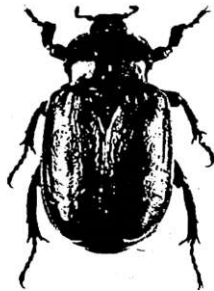
Objektnr. G+H, vårt refnr. 9.

Klass: I+

Områdesbeskrivning: Areal: 4,5 hektar. Området består av ca 1,5 hektar ekhagar med mycket grova och gamla träd. Hagarna betades ej 1991 men åtminstone den större sammanhängande hagen ser välhävdd ut. I anslutning finns ca 3 hektar hagmark med yngre ekar.

Utvärdering: Förmodligen den intressantaste lokalen för gammelekfaunan i Nyköpings kommun. 20 rödlistade arter är påträffade varav nästan samtliga är knutna till ek eller ädellövskog. Speciellt faunan i ihåliga ekar är mycket välrepresenterad med bl.a. två arter av pseudoscorpioner (en sårbar) och tre knäppararter (sårbara). Områdets ekar erbjuder en stor rikedom av olika substrat för vedlevande insekter. Exempelvis finns rödmurkna ekar med kvarsittande bark, solexponerade ekar med barklösa partier samt även färsk död ved i form av nyligen nedfallna grenar etc. En ovanlig vedlevande blomfluga togs här som ny för landskapet. Vid ett besök den 21 juli 1991 observerades i en ekkrona en flygande skalbagge som sannolikt var den akut hotade läderbaggen (*Osmoderma eremita*).

Osmoderma eremita

Åtgärd: Områdets öppenhet bör bibehållas och förstärkas genom betning och/eller röjning. Blommande buskar som ex. nypon och slån bör delvis skonas vid röjning (utgör en viktig födokälla för såväl ängslevande som vedlevande insekter, bl. a. för gaddsteklar). Nedfallna träd och grenar bör lämnas och ej städas bort. I den nordvästra delen är tyvärr flera "fina" ekar omgivna av uppväxande granbestånd. Här vore en mer omfattande uthuggning av gran önskvärd. Vid en eventuell reservatsbildning bör även hagmark med yngre ek ingå med sikte på framtiden.

17. Måstena 2:1 (Koholmen)

Objektnr. 14+15, vårt refnr. 15

Klass: I

Områdesbeskrivning: Ett mosaikartat och mångformigt område med torrare ädellövskogsdominerade holmar (Koholmen m.fl.) i ett fuktigare åker och ängslandskap. Ca 10 hektar skogsmark. Ädellövskogen är mestadels mycket sluten (sedan länge upphört bete, lågt betetryck) utom runt enstaka hållmarkspartier. Grova lindar och ekar finns, ofta som hålträd. Nedfallna grenar och trädstammar ligger kvar och är inte bortstädade vilket vanligtvis är fallet i hagmarksområden. Hässlen är välutvecklade. Grova björkar och aspar finns, ofta som högstubbar eller lågor. Gran har invandrat i området men beståndsbildningarna har på flera ställen kollapsat. Förmodligen klarar granen ej av att konkurrera med ädellövträden på denna rika jordmån. Huvuddelen av området betades av kor 1991. Överallt finns bökspår efter vildsvin. Spillkråka noterades.

Utvärdering: Sammanlagt 20 rödlistade arter påträffades. Trots det stora antalet arter var materialet förvånansvärt magert på sårbara arter (en enda hittades, en pseudoscorpion på en grov lind) vilka påträffades i stora antal i både Ripsa och Åboö med samma inventeringsinsats. En mycket ovanlig spindel, *Meioneta innotabilis*, tidigare endast är känd från Bohuslän i Sverige, är funnen på en solexponerad grovbarkig ek. Områdets fina kontinuitet av ädla lövträd som lind och ek och rikedom på död ved gör att man kan förvänta sig betydligt fler sårbara ädellövskogslevande arter. En trolig förklaring till detta är områdets slutenhet vilket missgynnar de flesta ek- och lindlevande arter (se diskussion). Elva av de rödlistade arterna lever på trivallövträd, framförallt asp. Fler intressanta arter på asp hittades här än i något annat område. Områdets storlek gjorde att vi ej hann med att besöka alla delar mer än flyktigt.

Åtgärd: Vid upprättandet av en naturvårdsplan bör delområden urskiljas där man satsar på att gynna trivallöv- respektive ädellövbundna arter. För att gynna vedlevande insekter på ädla lövträd måste en högre grad av öppenhet och solexponering skapas. Skuggade jätteträd av ek och lind bör gallras fram. Gran huggs med fördel bort. Vår inventering bör kompletteras med en inventering av vedsvamp samt trädlevande mossor och lavar.

18. Måstena 1:1

Objektnr. A+H, refnr. 1.

Klass: III

Områdesbeskrivning: Området består av en smal remsa ädla lövträd intill åkermark (ca 1 hektar) norr om område 17. Enstaka ädla lövträd finns i området men det är kraftigt igenvuxet och mycket slutet.

Utvärdering: I området hittades inga rödlistade arter. Området bedöms som mindre värdefullt för hotade arter.

Åtgärd: Ingen.

19. Oppeby 3:1

Objektnr. B, vårt refnr. 11.

Klass: II

Områdesbeskrivning: Består av två separata beteshagar med vardera en ädellövskogsklädd holme omgivna av öppen ängsmark belägna väster om Oppeby. Areal med skog ca 3 hektar. Ek och lind dominerar med en underväxt av hassel. Även grova vårtbjörkar finns. Inventeringen koncentrerades till Lindhammaren (norra delområdet). Ett flertal liknande intressanta skogbeklädda holmar finns väster om Oppeby. Betande kor förstörde nästan alla fållor varför fynden huvudsakligen är sådana vi gjorde vid besöken.

Utvärdering: Fem rödlistade skalbaggar påträffades varav tre är bundna till ädellövskog och två till björk.

Åtgärd: Bibehållen hävd. Bortstädning av död ved bör ej förekomma.

20. Ämtnäs 3:1. 2:1

vårtrefnr. 13.

Klass: II

Områdesbeskrivning: Området är beläget i Marsviken, söder om Nyköping och består av en skogklädd kulle i ett övrigt öppet landskap. Arealen är 3,4 hektar men stora delar utgörs av nästan trädlös betesmark. Trädslagsammansättningen är tämligen varierad. Inslag finns av mycket gamla lindar och tämligen gamla ekar. Området har nyligen varit betat men betades ej 1991.

Utvärdering: Endast fyra rödlistade arter påträffades men två av dessa var sårbara och en av dessa i sin tur har här sin enda kända förekomst i Södermanland. Samtliga hittades på lind.

Åtgärd: Hävden bör bibehållas och bortstädning av död ved bör ej förekomma. Naturskydd av lindar i området kan övervägas .

21. Sjösa 1:1

Objektnr. C, vårtrefnr. 14.

Klass: II

Områdesbeskrivning: Beläget strax öster om Nyköping (Labro ängar) och består av ett välfrekventerat område med betesmarker och hagmarker. 2,8 hektar utgörs av ädellövdominerad hagmark stadd i igenväxning. Trädslagssammansättningen är tämligen varierad med dominans av hässlen, ek, lind, björk, sälg och asp. I fuktigare partier finns klibbal. Endast enstaka ekar har grövre dimensioner. Ganska gott om självgallrade döda lövträd, framförallt björk och asp. Området besöktes både 1991 och 1993.

Utvärdering: Sju rödlistade arter hittades. Fyra av dessa är beroende av grova ihåliga lövträdstammar, gärna ädellövträd. De övriga är knutna till björk och asp.

Åtgärd: De grövsta ekarna står i en relativt sluten miljö. Specifik röjning runt dessa vore önskvärd ur faunavårdssynpunkt. Vid gallring och röjning i området bör döda träd lämnas intakta samt rishögar åtminstone delvis lämnas (alla bör ej brännas eller bortföras).

22. Edeby 2:1

Objektnr. D, vårt refnr. 8.

Klass: III

Områdesbeskrivning: Beläget på Båvens södra strand, strax nordväst om Edeby. Areal ca 4 hektar. Igenväxande ekhagar med inslag av björk, asp, tall, gran samt med underväxt av hassel. Ekarna är ganska unga. Liknande icke undersökta ekområden finns i omgivningarna. Nyligen utsatt för gallring (vintern 1990/91).

Utvärdering: Fem hänsynskrävande arter påträffades varav fyra är bundna till ädellövskog.

°
Åtgärd: Edeby Viltgård (ett företag som satsar på jaktturism m.m.) utsätter området för stora ingrepp för närvarande. Bl. a. anlades en golfbana under 1991. Önskvärt vore att styra gallringsåtgärder (som vi välkomnar) så att ek gynnas samt att grövre träd och döda träd skyddas. Detta och angränsande områden har stora förutsättningar att hysa intressanta ekinsekter då det ligger mellan de två finaste ekhagsmarker i kommunen som vi undersökt (se diskussion).

DISKUSSION

De undersökta områdena utgör ett axplock av både vanliga och ovanliga naturmiljöer i kommunen. Den stora omfattningen av områdestyper (dessutom i form av variation inom områden) gör att det är svårt att dra generella slutsatser. Istället diskuterar vi tre olika miljöers förutsättningar, nämligen ädellövträdsdominerade hagmarker, naturliga barrskogar samt triviallövskogar.

De hagmarker med ädla lövträd som vi undersökt utmärkte sig med fynd av ett stort antal rödlistade arter varav många tillhör kategorin sårbara. Utan tvekan är detta den intressantaste miljön för den lägre faunan som vi undersökt och som i ett nationellt såväl som i ett internationellt perspektiv är mycket skyddsvärd. Ädellövskog omfattar endast 0,6 % av skogsarealen i östra Svealand och det inre av Götaland (3,5 % i blandade bestånd), medan närmare 60 % av de hotade arterna finns i denna miljö (Gustavsson et al. 1993). Ek är ofta det dominerande trädslaget i sörmländska hagmarker. Den är ett mycket betydelsefullt trädslag för en artrik fauna, inte minst för de vedlevande insekterna. Ekar kan bli mycket gamla, enstaka ännu levande träd i landet har uppskattats att vara uppemot 1000 år, och medan de lever bildar de ofta stamhåligheter då kärnveden rötas. Därför kan enskilda ekar erbjuda substrat för vedlevande insekter i 100-tals år. Våra två intressantaste ekområden (13 och 16) ligger strax söder om sjön Båven. Avståndet mellan dessa lokaler är stort (4 km) men det mellanliggande landskapet innehåller mycket ek. En bidragande orsak till områdenas rika ekfauna kan vara att de ligger i en region där hela landskapet rymde (och delvis fortfarande rymmer) ett stort inslag av äldre ek. Önskvärt (en utopi?) vore att försöka anpassa såväl skogsbruk som jordbruk i detta hörn av Nyköpings kommun genom en mer övergripande landskapsekologisk planering med syftet att bevara och förstärka de naturvärden som finns knutna till gamla ekar och hagmarker.

Även lind, som förekommer betydligt mer sparsamt än ek, kan bilda stamhåligheter och bli mycket gammal. Relativt klena lindar kan vara mycket gamla eftersom sidoskott ofta tar över och blir till nya stammar när huvudstammen dör. Denna skottskjutning utnyttjades förr vid hamling då lövfodret utgjorde ett komplement till ängshöet. Några äldre lindar vi hittat verkar ha varit hamlade bl. a. i område 17. Lind hyser delvis andra arter än ek (se bilaga 4).

De rödlistade arter som är bundna till ädla lövträd är starkt solälskande och gynnas av ett öppet landskap. Av ekbundna skalbaggar bedöms 90 % vara solälskande (Gärdenfors & Baranowski 1992). Det allvarligaste hotet mot denna fauna är förmodligen igenväxning. På lång sikt hotar igenväxningen även de enskilda ekarnas och lindarnas överlevnad. I flera fall är de hagmarker vi undersökt helt eller delvis starkt igenväxta genom en spontan invandring av såväl gran som triviallövträd. Ibland har detta påskyndats genom plantering av gran. Ofta har igenväxningen gått så långt att dessa trädarter har börjat självgallras och producera död ved (se nedan). I några primärt ädellövträdsdominerade hagmarker har vi ibland hittat ett stort antal hänsynskrävande arter knutna till gran, björk och asp. Dessa har vi dock bedömt vara av ett mindre värde än de strikt ädel lövträdsbundna arterna.

Naturliga barrskogar finns i mycket liten omfattning i kommunen. En riksomfattande urskogsinventering tog endast upp ett område, Hartsöarkipelagen (Bråkenhielm 1982). Barrskogen är nästan överallt utsatt för ett rationellt kalhyggesbruk. Undantag kan finnas i anslutning till impediment med låg produktion dvs där tillväxten understiger en kubikmeter ved per hektar och är såsom hällmarker och trädbevuxna mossar. Även så kallade tekniska impediment existerar där svårframkomlighet gör att ett lönsamt skogsbruk försvåras. Dessa två typer av impediment finns, förutom i skärgården, representerade i den västra delen av kommunen. Det är även här vi funnit den mest skyddsvärda barrskogsbundna faunan. Dessa skogsområden, framförallt de högre belägna, har en boreal karaktär som är präglad av ett kontinentalt klimat. Denna klimattyp ger en speciell fauna som verkar saknas i mer kustnära barrskogar. I naturtillståndet var dessa områden sannolikt starkt påverkade av återkommande skogsbränder. Intressant så är område 1 och 7 nyligen brandpåverkade.

Framförallt tallen är starkt brandgynnad. Utan brandinflytande konkurreras den brandtåliga tallen ut på marker med lite större produktionsförmåga. I område 3 håller granen på att skugga ut tallen. Tallen kan annars bli mycket gammal, i södra Sverige 4-500 år, i norra Sverige ännu äldre. I Mälarmårdsskogarna, Gnesta kommun, har Ahnlund och Lindhe (1992) funnit många barrskogsbundna hotade insekter som de anser vara primärt anpassade till brandstämningar. I närheten av impediment med orörd skog har de även visat att många skyddsvärda arter kan hitta ut på kalhyggen om döda träd lämnas (naturvårdshänsyn). Den fauna vi fann i den västra delen av kommunen i anslutning till Kolmården hade stora likheter med den de fann i Mälarmården. Vi bedömer det som viktigt att en mer omfattande barrskogsinventering görs i denna del av Nyköpings kommun. Det är även viktigt att verka för ökad naturvårdshänsyn genom information till berörda markägare och entreprenörer. Inköp av bränd skog, vilken normalt snabbt avverkas, vore värdefullt

Gran fanns som ett inslag i de områden vi undersökt men mer ursprungliga granskogsområden ingick ej i inventeringen. Gran växer normalt på produktiv mark vilket vanligtvis utsätts för ett intensivt skogsbruk. Flera hotade arter vilka hittades av Ahnlund och Lindhe i Mälarmårdsskogarna samt av Sörensson (1986) i Hartsöarkipelagen har ej påträffats av oss. Våra områden innehåller ofta rikligt med döda granar men förekomsterna är nyuppkomna, som exempelvis i igenväxande hagmarker, vilket troligen är förklaringen till att mer kontinuitetskrävande arter saknas. Flera hänsynskrävande granlevande insekter påträffades dock.

Triviallövskogar domineras av träslag som björk och asp. Andra träarter som brukar räknas hit är klibbal, sälj och rönn. Både asp och björk är störningsberoende och kortlivade träarter. I södra Sverige överstiger åldern sällan 100-150 år. I mer stabila miljöer konkurreras de ut av skuggtåliga träarter som gran eller vissa ädla lövträd. Detta får till följd att förekomster av björk och asp i sig sällan är stabila. Våra triviallövrikaste lokaler som undersökts är igenväxningssuccessioner på tidigare kulturmark. Mer stabila förekomster av framförallt björk kan man finna på lite magrare mark med bete. Detsamma gäller skogsmark som utsätts för mer regelbundna störningar, så som i rasbranter och i strandzoner, där även framförallt asp kan gynnas. Som exempel kan nämnas område 7 (en rasbrant ner mot Bråviken, även brandpåverkad) där vi fann en intressant fauna bunden till asp.

Den förmodligen intressantaste faunan knuten till asp och björk finns paradoxalt nog i det brandpräglade barrskogslandskapet. Brandstörningar kan göra att lövinslaget hela tiden är stort. Bränders ofta mosaikartade förlopp (t. ex. att olika delar brinner med olika intensitet) bidrar till att spridningsavstånden ej behöver bli speciellt långa för asp- och björkberoende vedinsekter. I såväl boreala brandpåverkade skogar (Wikars 1992) som i Mälarmårdens brandpåverkade skogar (Ahnlund och Lindhe 1992) hittades mer kontinuitetsberoende vedinsekter på asp och björk vilka vi ej kunnat återfinna i igenväxningssuccessioner på kulturmark.